

Hajónapló, avagy a lírikus fényképalbuma

Verskoncentrátumok és versfotográfiák
– élettánc és apokalipszis

Csáji László Koppány: *Ég az út mögöttem*, Napkút Kiadó, Bp., 2006

Vannak verseskötetek, amelyeket nem a délutáni szieszta részeként jó kézbe venni, nem a kanapé puha párnáira dőlve, könnyű kikapcsolódásra várva, hanem élményekre éhesen, kikötőben horgonyzó, de kalandokra éhes utazóhoz hasonlóan, esetleg betegágyban ülve, félig gyógyultan az influenzából, újra megkívánva a világ örökösen kibomló mozdulatsorát. Csáji László Koppány *Ég az út mögöttem* című kötete ilyen. Az idősíkok, éntükröződések, homokdúnék, gilgamesek, világjáró matrózok, sziklák, pipacsok, mozdulat- és emberarc-portrék egymásba csúsztatása olyan izgalmas mozaik-komplexumot hoz létre, amelynek minden apró kockájára egy-egy hosszú, élményteli utazás jut, ha felszedjük a horgonyt, és a szélirány szerint a kötet verseivel útnak indulunk. A versek esszenciájának természetes illóolajai

visszavezetnek az élet földszagú ösvényeihez, a versek olvasásával egy időben tett belső kirándulások garantáltan meghozzák a várva várt „gyógyulást”.

Szabad versek, képversek, naplók, feljegyzések, versképeslapok, verskoncentrátumok – többkötetnyi (csaknem egész életműnyi) versanyag egyetlen kötetbe sűrítve a szerző 1992 és 2005 között írt verseiből, melyek megalkotása közben szó szoros értelemben véve beutazta a világot. Harmaddiplomásként elvégezte a Pécsi Egyetem néprajz és kulturális antropológus szakát, a tanulmányok megkoronázásaképpen pedig gyűjteni indult az Uráltól Indiáig, Lappföldtől Afrikáig, Közép-Amerikától Dél- és Észak-Európáig. Így született meg e válogatáskötet égtájak szerint tagolt szerkezete.

A kötet óriás tartóoszlopai, obeliszkjei a hosszú lélegzetű, ún. „pilléerversek”. Ezekben érvényesül igazán ez a nagy ívű, történetírói líra, mely kivételes érzékenységgel fotografál, rögzít, retusál, komponál és kollácsol össze emlékfoltokat, élményeket és benyomásokat, s vegyíti mindezt készre kevert saját, egyedi festékanyagával.

A szerző a rövidebb lélegzetű lírai versműfajokban is mesteri portrékat alkot. Versmunkái izgalmas mozaikok. Olyanok, mint egy-egy gigászi, kiszélesedő perspektívát ábrázoló festmény, melynek részleteitől eltávolodva hirtelen a kép más és más pontjain mozdulnak meg az alakok.

A *Café Oran, El-Kahira, délután* című hosszú szövésszerű prózaversben például egy afrikai kávézó különös hangulatai bontakoznak ki, részletgazdag élőképekkel, versgrafikákkal. Az olvasó számára félig meseszerűen, félig nagyon is valóságosan bukkannak elő a helyszín és az égtáj jellemző, izgalmas figurái. Az egyetlen nagy közelképként befókuszált pincér alakja például, akinek arcát ugyan nem láthatjuk, lazán kötött nyakkendője viszont remek alkalom a sokrétegű versen belül egy újabb izgalmas kép megalkotásának lehetőségére. A kötet verseiben gyakori megoldás, hogy a pillanatképből kicsapódó asszociációs szikra nyomán újabb és újabb, egymásból előbújó képek születnek, nemritkán bizarr, egyéni, időnként pedig érzékeny erotikus felhangokkal, színezettel:

*„olvadóban a spirális szellő és a napsugár átúsztuk lassan e délutánt is
a fókamozgású pincér mellig kigombolt viseltes fehér ingben kopott rózsaszín
nyakkendővel melynek laza csomója mellén mint gömbölyű női popsí
így idéz egy könnyűűvérű régi asszonyt
széttárt fölfelé ívelő lábakkal míg nyakkendőteste lelóg egész a pincér
derekáig de
nincsen meg a feje sem a karja”*

Az *Ég az út mögöttem* c. kötet szerzője, aki szerteágazó kutatómunkája folytán bejárta a világot, lépten-nyomon képeslapokat ír, fest, küld, rajzol, bármerre visznek útjai, az olvasó szeme láttára kelnek életre messzi vidékek szűk utcái, a helybeliek különös portréi a szokatlan, gyakran egzotikus, idegen és mégis izgalmas környezetben.

*„fonott sámlikról meztelen lábfejek meredeznek
akárcsak Európában a parabolaantennák távoli párkányok bástyáin
posztmodern angyalokról készült megannyi új ikon
némelyek egymásnak így üzennek
elhúzzák keményedő életük dalát talphúrjaikon”*

(Café Oran, El-Kahira, délután)

Csáji László Koppány egyedi „versképeslapjai” egy érett, intellektuális művész keze nyomát őrzik magukon. Gyakran egy-egy soruk is komplex képsűrítmény. Olyanok, mint Dalí vagy Van Gogh képei, amelyeket még a zugkereskedőknél is felismer az ember. Az egyedi ecsetkezelés, a lendületes, markáns vonalak és a merészen zoomoló optika révén bárhol, bármikor könnyedén beazonosíthatók. A gyakran pózokból építkező, divatból dekadens, tucatizlésre hangolt, papíralapú költészeti kísérletek után élmény egy ilyen verseskötetet kézbe venni! Aromazáró tasakjából egyetlen szempillantás alatt kiszabadulnak a légmentesen lezárt, gondosan konzervált benyomások, magukkal ragadva a gyanútlan olvasót a világ égtájaival fűszerezett eleven világukba.

A versekben nem lehet nem észrevenni a rokon hangütést az ősköltészetekkel. Csáji László Koppány költészete minden modernségével, absztraktságával együtt mélyében hordozza a hagyomány, a legősibb költészeti hagyományok jellemző színeit, vonalait. Mégis messze túlmutat rajtuk. Stílusa eklektikus. Hagyománytisztelete mellett a szerző lírai fényképezőgépeinek individuális lencsés-

jén keresztül olyan távlatokat fotografál, amelyeket elkerülni vagy éppen elérni volna szerencsés a posztmodern kori emberiségnek. Precízen dokumentálja azokat a tájrészleteket, ahová érdemes, és azokat is, ahová kifejezetten veszélyes útnak indulni. A második, *Észak* versciklus *Ingvár vezér hajóján* c. vezerversében például epikus képzeletgaloppot hajt végre és alkot norvég rúnakövek alapján.

A hagyomány szerint Messzejárt Ingvár volt a sikertelen perzsiai viking hadjárat vezetője a XI. században. Huszonhat rúnakő őrzi a harcosok emlékét, akiket Ingvár az arany reményében egyre kietlenebb és egyre járhatatlanabb utakra vezetett, ahol persze mindannyian odavesztek. A történet mondaszerű versfeldolgozása ékes példája az emberi kapzsiságnak, mely nem az ész és a szív tartalékait, hanem a kézzelfogható gazdagságot hiszi egyedüli üdvözülésének. Csáji László Koppány a kötet több pontján elhelyezett rúnakő-versei élő szövegobeliszkekként figyelmeztetnek az emberiség tévedés-történetének következményeire, egy következő, modern apokalipszis lehetőségére. Az *Ördög-hívogató* című versben modern sötétség- és amerikanizálódás-űző „anti-regöléseket” olvashatunk, míg az *Ásatási napló a gyönyörök kertjének kutatásáról* versciklusban az értékek pusztulásának lehetünk közvetlen szemtanúi.

Mindegy, hogy a kötet melyik égtáján járunk, a látkép egyformán izgalmas, akár a rövid, keleti waka műfajában, akár a hosszabb lélegzetű szabad versekben vagy az utolsó kötet képvers-világában barangolunk. A *Szobrok és felfedezések* című versben az „úton levés” értelmét, a kiüresedett bálványokba kapaszkodás hiábavalóságát fedi fel a szerző:

*„Nap a foltját
az Ég megleli a Földet
köztük maroknyi bárka kering
az egyik matróz majma csengettyűs sipkát visel
a másíknak egy szalma-Madonna ad erőt
álmok szele fűj
és éjjel éíg érnek a vitorlák
aztán az ébredés
a meglelt partok fénye elhomályosul
és torzóikat a tengerbe dobják”*

Ahol az *Ég megleli a Földet*, ott a tenger végtelen ürességében sem a céltalan szórakozás, sem az álbálványokba vetett hit nem adhat vigasztalást vagy értelmet a dolgoknak. A *meglelt partok fénye* azonban igen. Ez már sűrű filozófia. A létezés filozófiája, mely utazás nélkül elérhetetlen és elképzelhetetlen. Márai Sándor mondja az utazásról, hogy *„egy figyelmes és türelmes barát társasága megsokszorozza az utazás élményeit, fokozza a látnivalók színességét, segít megérteni mindazt, amit az út és a világ mutat”*. Az *Ég az út mögöttem* című kötet pontosan ilyen barát. Mindenre figyelmes, mikro- és makrovilágokra egyformán érzékeny látásmódja megsokszorozza a képzeletbeli utazások élményét, és segít megérteni a világ szépséges és abszurd mozzanatainak összességét egy óriás freskó részleteinek felvillantásával.

Egyetlen óriás kép az ötödik, *Nyugat* című ciklus hosszú lélegzetű versfűrére is, az *Ásatási napló a gyönyörök kertjének kutatásáról*, mely a világ

érték-, kincs- és múltkészletének felkutatásáról és feltárásáról (vagy inkább feltárhatatlanságáról) szól. Mai eszközökkel, készülékekkel, vértzettséggel, mozdulatokkal, mai attitűdökkel, modern kori beállítódással szinte egyetlen dolgot sem sikerül az odavezényelt expedíciónak épségben kiásni a múlt kincs-temetőjéből. Szinte kivétel nélkül törött, sérült, töredékes minden, ami a modern-barbár feltárók keze nyomán előkerül, a felszínre hozott dolgok helyét, használati és eszmei értékét sem képes az ásatáson dolgozók többsége meghatározni (a vers beszélője egyértelműen elkülönül tőlük, így lesz a nagy ívű, dokumentatívnak indult leírásból a szürrealizmus és az expresszionizmus eszközeivel építkező különleges napló).

*„Az ásatás megkezdése
az első rétegek szemétdomb-kapirgálása
rádióbelsők és gumiabroncsok fellelése széjjeldobálása (...)”*

*„centiméterek és dimenziók kiemelése és aktákba süllyedése
agyagszürke és sárga rétegek feltörése
a lapátolók egykedvű monoton morgása nekik kincsekről beszéltek
vidámabb munkadalok írása
Mit csinálhat az asszony otthon
a távolság egyik zsebében
a múlt felhívása kunyhómból telefonon (...)”*

A hétrészes napló hét nap munkáját mutatja be kozmikus térben és időben. A hetedik nap végére kiderül, a jelenkori emberiség nem sok mindent képes érzékelni (értékelni) a múlt és az eddig létrehozott dolgok szakralitásából, így az utolsó napok leírása tulajdonképpen egyenlő egy dokumentumhűen rögzített újkori apokalipszis bemutatásával. A felsorolásokból mesteri módon megalkotott versfüzér a teremtés hét nap alatt befejeződő csodájának inverze. A célt tévesztett, eredetileg értékek felkutatására és megmentésére indult expedíció munkája az ötödik, hatodik naptól különös jelenetté alakul.

*„falamon a feszület nyugodt ingása a szélfúttá viskó remegő ütemére”
„a létezés tojásának feltörése kihörpintése kóros szagok terjedése”
„a leghatalmasabb kapuk megtalálása után azok kitárása”
„gyolcsfoszlányok nagyszerű regisztrálása vércseppek feltámadása”
„egy nő örömrésében pihenés Tahitije”
„plazmaállapotú gyönyörörcsillók kilövellése”*

Aztán a hetedik nap, amelyen a Biblia szerint Isten megpihent, a dolgok mostani állása szerint így megy végbe:

*„széjjelbombázott büszke házak romjai
Öltönyös támogatónk megérkezése rózsaszín luxusdzsipen (...)”*

*„a kufarológia világvallássá válása
a tolerancia nevében az intoleránsok főbelövése*

*a világ újrafelosztása után a szemétdombok akarása és felosztása
majd demarkációs vonalak ideges húzogatása
felvetődik a romok varietébe illő rekonstruálása
a talált tárgyak emberek kapcsolatok és érzések elértéktelenedése
a megszerzett javak eltékozolt részének megbánása
női aktok alfa romeóra cserélése
az immateriális dolgok megformálása műanyagba öntése és felárazása
(bökkenő hogy a valódi kövületek hogyan irthatók ki)
a bebetonozás és visszatemetés felvetődése (...)"*

*„vajon kell-e tovább ásni? ásni ásni a kupacokat újra kihánygni
majd újraforgatni újraásni (...)"*

Kérdés, hogy kell-e ásni, ha a jelenkori emberiség képtelen használni azt a bizonyos belső iránytűt. Az iránytűt, amellyel fent és lent, kint és bent, arany és göröngy, nappal és éjszaka pontosan beazonosítható. Az *Ég az út mögöttem* című kötet szerzője valamiképp ezt a bizonyos iránytűt szeretné az olvasójában „leporolni”, belőle kiemelni és újra használatba helyezni, mert a modern embernek szüksége van rá, talán most még inkább szüksége volna rá, mint az elmúlt évszázadokban bármikor.

A kötet tudatos szerkesztésmódja szintén a kalauzolni vágyást hangsúlyozza. A szerző a négy égtáj: *dél, észak, kelet, nyugat* ölelésébe, a kötet centrumába helyezi az *Otthon* ciklus verseit. A versszövegek egzotikus titkokat rejtő kalandozásainak keresztmetszetében a *Vágtató kísértés* című vers egyetlen nagy élő szívként pulzál.

*„Mintha a világra gyűrt bársony borulna
Az árnyékok között rab szavak lihegnek
Mellkasom harangjában kong a szívem
Dobog dobog Lélekhívó harang Sámándob
Téged csalogat híven
Magamban állok akár egy szobabicikli vágató paradoxa
Köröskörül döngenek emberdobok
Ereimben immár állatvér csörtet megvadulva
És a sok vörös virág mint a Nap ragyog
Réteken vágatnék Körülöttem csupa pipacsvulva
A fák arany levelei hőségtől remegnek
Terpesztett sikoly S engem kérnek kerevetnek
Mégsem érint meg a megannyi faggyúlánny
A karcsú gyertyák tömzsivé ereszkednek melletted"*

Ha létezik a költészetben a haláltánc műfaja, akkor ebben a versben az „élettánc” műfaja születik meg. Csáji László Koppány szövegcentrumának közepében az *Otthon* ciklus szívében fogalmazódik meg a fiatal, mégis sokat látott és sokat tapasztalt utazó hiteles önportréja, a hűség költeményében.

A néprajzkutató-antropológus-jogász-író-költő szerző kivételes tehetségét mutatja, hogy egyetlen versesköteten belül számtalan hangnemet, stílust, köl-

tői eszközt és megszólalási módot képes ötvözni, s mindeközben végig hiteles marad. A hosszabb lélegzetű verseket át- meg átszövik az ilyen és hasonló remeklések: „*emlékeim havában mosdatlak meg minden este / míg felfújom lényem gumibabáját és neked adom*”, vagy az ilyenek: „*gondjaim csöcsét szopogatva fölnevelem magamban a magányosságot*” (Szun Vu Kung *legyőzi Buddhát*). Érett és értő hang. Egy sokat látott és tapasztalataiból tudatosan táplálkozó ember-utazó-író hangja.

Aztán a kötet központi ciklusának verseiben tovább sorjáznak az egyedi módon megfestett versképeslapok:

*„Budapest a tengerpartra csúszott
Angyalföld szélét egy nagy tenger partja mossa
s a kis kék bárkák árbocáról
leláthatunk a Boszporuszra (...)*”

(Kék boldogság Barra-Barra)

Azonban Csáji László Koppány kötetének eszenciáját talán leginkább a kötet hátsó borítóján olvasható *Hajónapló* című vers adja (amely egy újabb „élettánc”):

*„Beilleszkedni könnyű
ami nehéz Idegennek maradni
Vigyázat ez nem az objektivitást jelenti
hanem hogy a megannyi élményörvény között az ember
a partokat egyre el tudja hagyni
mert nem megállni nem kell
csupán nem szabad kiszakadni
az Egyetlen Szigetre
El kell játszani a valósággal
a valóság liliomkoszorús bennszülött leánykájával
hogy tovább sokasodhasson a világ
Másként elfogy
Halak hullám alól mezőink földjéből nőnek ki hósapkás hágók
Minden megtörténhet
Kétezer év után szavakkal sózták föl Karthágót
Élményeinket esszük örökké így tápláljuk létünk
ez az élet
Tapsolj hát A nyugalom szárnya lebben
Eltűnik minden s nincs semmi furcsa ebben”*

Kosztolányi írja az utazásról, hogy „Sokkal fontosabb felfedezni egy olyan templomot, amiről még senki sem hallott, mint elmenni Rómába és kötelezően megnézni a Sixtus-kápolnát, kétszáz ezer másik turistával együtt, akik a füledbe kiabálnak. Természetesen menj el a Sixtus-kápolnába is, de sétálj az utcákon, vész el a sikátorokban, ízleld meg annak szabadságát, hogy keresel valamit, amiről nem is tudod, hogy micsoda.” – „Annyi idő áll rendelkezésedre, amit az élet megenged, menj hát, és ne követeld azt, amit nem kaphatsz meg. Ha túl

gyorsan mész, elfáradsz és félúton feladod. Ha túl lassan mész, rád esteledhet és eltévedsz” – folytatja Coelho.

Asszimilálódni a szerző szerint valószínűleg sokkal könnyebb, mint félig belemártva lebegni az élményekben *Idegenként*, önálló individuummként megmaradva. Az utazás nagy misztériuma, magunkévá tenni a *valóság liliomkoszorús leánykáját*, az élményeket (a mindennapok táplálékát), és mégis megmaradni önmagunknak, vagy még inkább: egyre inkább önmagunkká válni. Természet-tudományos kutatások szerint az ember sejtjei negyvenéves korára teljesen kicserélődnek. Személyazonosságunk, intellektusunk magja mégis ugyanaz marad. Ez az élet-utazás nagy rejtélye. Ezt a rejtélyt, az emberség, emberiség, emberiség rejtélyének témakörét járja körbe Csáji László Koppány kivételes verseskötete, amely sokkal több, mint egy „egyszerű” verseskötet. Nehéz pontosan megfogalmazni, hogy miért. Nyúlunk vissza ismét az ősköltészetekhez, és bízunk a választ egy ősfilozófus szerzőre, Lao-céra: „Az út, mely szóba-fogható, nem az öröktől való; a szó, mely rája mondható, nem az örök szó. Ha neve nincs: ég s föld alapja.” Ég s föld az alapja az *Ég az út mögöttem* című kötet öt égtájas versutazásainak is. Ha a versszövegekkel együtt útra kelünk, a sorok nem fogják eltéveszteni bennünk a helyes irányt.

Hétvári Andrea

„Mégkésett tavasz, el se jött tél”

Levél Mátyus Aliznak legújabb kötete bemutatója alkalmából

Kedves Aliz! Végre egy könyv, amely megszületése pillanatában (no jó – bemutatóján) mindjárt érdemének megfelelően nagy elismerésben részesült. A közönség már létszámaival is szavazott, jóllehet legfőbb írójáról tudott vagy sejthetett valamit. (Vonzhatta a Mátyus név önmagában is.) Valamit tudhatam én is, de nem sejtettem ekkora sikert. Mert könyvbemutatód [*Mégkésett tavasz,*

Mátyus Aliz: *Mégkésett tavasz, el se jött tél*, Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, 2013

el se jött tél, Napkút, 2013 – S. P.] ilyen volt – sikeres. Ebben persze a beszélgetőtársnak is komoly szerep jutott (igazi csevegő: ‘plaudern’ – ‘csevegni’, e szóval illeti Hamann a személyiséget legbensőbb rezdüléseiig megmozdítani képes eszmecekerét). Ráadásul Vasynek még komoly mondanivalója is volt a könyvről. Kell ennél több egy debütáló szerzőnek? Láthatólag téged is felvillanyozott,

ez meg a hallgatóságot, mellettem egy egyetemi hallgatónak tűnő lány buzgón jegyzetelt is. Buzgón: ahogy én figyeltelek. S láttam új, számomra új vonásokat is. Ferenczy *Pásztorlánykája* hirtelen megrázta magát, s egyszerre csak egy Antigonét, egy bevallottan konzervatív Antigonét tolt maga elé. (Konzervatív: ezen senki meg ne lepődjék – ő is az istenek által hagyományozott törvények, Pilinszky *Apokrifjének* szavával, az „ósi rend” védelmében szólalt meg.) Mint ahogy Te is, különösen a „női önérvényesítés” provokatív vagy álnaiv kérdése nyomán. Íme egy öntudatos és önérvényesítő nő, aki nem a gender hullámain érkezik. Akinek eszményképe a családdal, legnagyobb élménye íróként is a gyerekekkel (és értelemszerűen a férfival) kapcsolatos. És persze a fölmenőkkel, a kapott és továbbadott, kamatoztatott örökséggel. Kell ennél több és különösebb (a mai világban)? S mindez néhány nagyon határozott, s bár hallgatólágoosan, de jól hallhatóan polemikus kijelentés formájában. Amelyeket most már könyvedből is kiolvastam. Ne udvarlásnak vedd, kérlek (vagy vedd csak annak): mindvégig nagy gyönyörűséggel és álmélkodással. Előbbi (kimondom e kétes értékű szót) írásművészetednek, utóbbi emberi teherbírásonak az olvasói reakciójaként. Kezdem az utóbbival. Ha imént Antigonét ugrattam elő a távolról szemlélt lánykából, Ferenczy klasszicista és klasszikus szoborképéből, most egy vastag combú Medgyessy-nőalakot kell (idevarázsolnom). Aki csípőjén nemcsak egy világot, de egy hamar megemberesedő madarászfiút is el tud vinni (alkalmi idegenvezetőjeként) a mocsáron át a Madárszigetre (*Madársziget*). A deklasszált pápai „ürilány”, aki Sümegen a görög drámaírókról tart

előadást bentlakásos amatőr rendezőknek, miközben tanyát tart fönn a Kiskunsági Nemzeti Park szomszédságában, s Budapesten fiát neveli – aki otthonosan mozog Franciaországban éppúgy, mint a debreceni vagy kecskeméti színházban (hajdani férje egykori munkahelyein). S aki (mellesleg?) e könyv elbeszéléseit az ebédfőzésre ráadásul írja. Ámulatomra. De gyönyörűségemre is a festőecsettel felhordott színek és formák gazdagsága, változatossága láttán. De az elbeszélések történéseinek (ezek lehetnek szemlélődések, érzelmi fluktuációk akár) egyetlen magból kibomló, gyakran szeszélyes, ám mindig ökonomikus (és szinte kivétel nélkül „ökologikus”) indázásait-elágazásait szemlélve is. Vagy az alakoknak mindössze néhány vonással elénk vázolt, sejtető, vagy éppen ellenkezőleg, részletesen, a háttérből is kirajzolt figuráit konstatálva. S mindezt, ahogy Géza barátunk említette is, a modern irodalomban már nem is meglepő időszembesítések tudatáramlásos technikájával megmintázva. Szinte a prózavers megformáltságával. Líraiságával. A maga szempontjából nem véletlenül emlegetett (szemléletmódot-stílust és műfaji kategóriát egyberántva) realista esszénovellát a beszélgetőtárs. S ha már ezt, a kötet második felének esszéire gondolva mi mást is (mondhatott volna), mint esszéesszét. Jogos. Ha csak egyet emelek ki ezek közül, a Ferenczy-tanulmányt (*Fiatalkor a múlt századelőn – Ferenczy Sándor, Ady és Bartók*), már akkor is igazat kell adnom neki. Az esszé itt a négyzetben mutatkozik. Hiszen nemcsak portrékat rajzol nagyon hitelesen a kéz, a szerző keze, de egy sajnálatosan ködbe vesző kultúra körvonalait is. S benne az elkötelezett értelmiségit, akinek öntu-

datát nemcsak a hivatás, de a hívás is erősítheti – a társadalmi megbízatás, amelyet nem kis méltósággal teljesít. Teljesíthet. S amelyet a társadalom szövete (kötőszöve) intézményesen is tart. S ha mindehhez még hozzáveszem a mai tollforgató nosztalgikus sóhaját is, amellyel kíséri és visszaigazolja mondandóját, akkor inkább köbön látom az esszét. Esszéesszéesszé ez jelenünk sivár állapotáról. S ezt anélkül éri el, hogy egyetlen adattal is alá kellene támasztania helyzetértékelését. Tudjuk mi azt. Mindenki érzi és éli. Nekem ennyi elég. De mégse. Mert van más, talán jobb szavam is e kötet írásainak a megközelítésére. Mert sejtek én itt még dimenziókat. Az eddig említetteknél talán mélyebbeket és magasabbakat. Rilkére gondolok, tudod. Te is kedveled, és említed is őt. S ha igen, tudod azt is, mire gondolok, ha a Weltinnenraum bűvös szavát kimondom. Belső világtér. Kívülről támad, a tárgyak éppíglétének megbecsülésével és meglátolásával, hogy aztán magának a mindenségnek, a mindenség felvételének az igényével párosulva beáramoljon az Én üres terébe, s ennek belső kozmoszává, világterévé váljon. S mindez azért, hogy innen meg visszaáramolváramoltatva a külsőt (ismét vagy egyáltalán) megképezze, és ezáltal gaz-

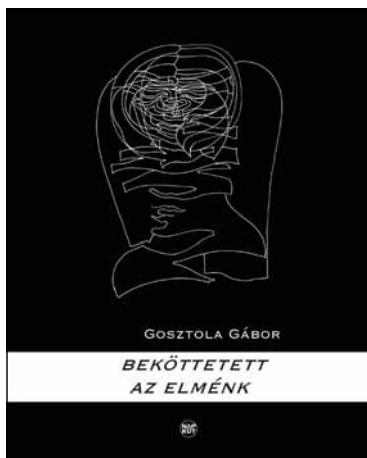
dagítsa is. Az érett, a kései Rilke kívánalma ez magával szemben. És ennyiben a világgal szemben is. A Te írásaidban szintén ezt az igényt látom működni. A megformálás erre utal: „az emlékezés szűrőjén átpergetett” valóságéra. Tudatáram, igen, de képző és alakító erővel. Világot alakítóéval, amely persze a stíluson is nyomot hagy. A képletes toll dőlésszögén. A tartáson. Hat. Teremt. Ezt élvezem én különösen az írásaidban. Mint pl. az itt következő, találmra fölütött részt az *Ikon* elbeszéléséből: „Rajtra készek a rügyek, fakadnak a virágok, kinyíltak a mandulák. És önfeladt az ember, mint Csontváry virágzó mandulafái a hajdani magyar bányaváros házai között. Tavasz. Az enyém. Újra az enyém. Az ajtóablakos szobában. A ki tudja megmondani, milyen napszakban, amikor a nap és a hold együtt állnak az égen. Mint Van Gogh ciprusa csúcsánál. A hullámzó égben. A hullámzó gabonatáblák fölött. És hogy tudja ő is, hullámozhat ég és föld, nem számít. Két ember jön benne, zavartalanul, egymásra figyelve, beszélve.” Valahogy így. Köszönet érte és mindenféle üdvözleteim.

2013. november 22.

Suhai Pál

A szépség kutatása

Gosztola Gábor két könyvéről

Gosztola Gábor: *Bekötöttett az elménk*; *A szépség kutatása*, Napkút Kiadó, Bp., 2013/2012

Gosztola Gábor, a költő és képzőművész ugyanannak a kornak, a XX. század utolsó évtizedeinek a gyermeke. A diktatúráé. A csöndes – ám a belső motorokat igencsak mozgató – hallgatásé. Azé a hallgatásé, amely *kiáltással* ér föl. Feldörömböli az elszunnyadót – ez idő tájt sokan menekültek vackaikba –, aktivitásra készíti a rendszer börtön voltába beletörődőt. Ahhoz az avantgárd nemzedékhez tartozik, amelynek tagjait – a költő Balaskó Jenőt és a képzőművészet megannyi műfajában jeleskedő (*lázongó!*) Vajda Lajos stúdiósokat – üldözték.

A hatvanas éveket követő három évtized, minden hatalmi téboly és a művészetet gúzsba készítető megannyi próbálkozás ellenére, mégis a magára eszmélés korszaka volt. A bástya, a sokáig mozdíthatatlannak tűnő bástya ledöntéséé. A *bátor* szavaké. A poézisban, a versben és a képben (grafikában, festményben) leledző – a meghunyászkodókkal mindig szembenemő – forradalmi erőé.

Gosztola költészete, akárcsak a hagyományos líraértéket „fölülírni”, meghaladni igyekvőké, az avantgárd apostolához, Kassákhöz nyúlik vissza. S közben a Buddha-mosolyt világot mozgató elemnek tudva, Hamvas Béla tájait is becserkészi. De nyelve (költői nyelvezte) az önmagára ébredés megborzongtató sötétjében – ez a sötétség valójában villámokkal telített *világosság* – egyedi vonásokkal sokkol. Az asszociációk halmazában ott a filozofikus – a világegységet szavaira szedő – döbbenet.

A kihagyásos, némileg a film áttűnéseire emlékeztető technika, a személyiség és az őt körülvevő világ (a kis és a nagy kozmosz) között olyan kontrasztot teremt, amelyben az *avantgárd lélegzetvétel* az „álm-tudat-lövedék” gyakori becsapódásával egészen különös líraterrénumon landol. Ezért a „Csak”-ként címezett, a másik által látott *önarckép* is az egymás mellé rendelt furcsa szavak azonosságkereső eldorádója. Kemény küzdelem ez, az új líranyelv megteremtése érdekében, a végtelennel: „bőr-mérleg – csont-állandóság – tartam-holtág / végtelen fölmérhető és végtelen”.

A *bekötöttett az elménk* című verseskötet egyúttal grafikai atlasz: a lélek kivándorlásának pontjai a kíméletlen – mert saját logikát tartalmazó – vers-

nyelvel harmonizálnak. Még hozzá oly módon, hogy a *magány rendiségét* fölöttébb tudatosító, a halálárkokat is fölszántó indulat sosem megnyugodván – „...várlok kinyújtva tér-idő fölött / torkomban szétomló tegnapi roncsa” (*Episztola*) – új és új szó- és grafikai hálót eredményez. Vers és képköltemény (bravúrrajz) között sosincs kapcsolat, hiszen a rajzok nem illusztrációk, hanem ugyanakkor – az avantgárd költőt és képzőművészt mindig feszítő – életérzésnek (benn a kortünet) a frappáns kifejezői.

A szó kíméletlensége – „dobozból orgonazenét vársz süketen” (*Orgonaillatot*) – azokhoz az emlékezőretekhez is elér (mi több, formálja a hangulatot), amelyekben a tüskés, a szavakat káromlás-pótlékként működtető múlt szinte filmszerűen drámai *kiúttalanság-sor* rögzítője. A megvívott és *megúvatlan* csaták (mert nagy volt a túlerő, vagy félsz költözött a bátortalan harcosba) sajtó sebként tovább élnek – a kínzó fájdalom érzetéhez történelmi távlat sem kell –, és a magányba roskadt lírahóstit leltározó ítéletre kényszerítik. Gosztola etikus, a jövőre irányuló *múltjárása* ezért sosem a balladai homályt ébreszti föl – lírájának vannak ilyen színei is –, hanem kemény következetességgel a *látomásos* igazság hirdetője. Az alább idézendő részletnél van harsányabb szava is, ám itt épp a józan, de könyörtelenül mélyre hatoló „visszafogottság” mint ítélet nevezi néven, az áldozatoknak is adózva, a kifacsart *létidőt*. „Harmat ébred a vértéken / oh mennyi vér és hús kiontva / Temérdek csatatér a trónus / és a súlyos múlt körül / a még súlyosabb jelen / és ami még! mi mind alámerül!” (*Mozi*). Illúziótlan, az évtizedekkel ezelőtti jelent, a „gulyáskommunizmust” könyörtelenül – kimondatlanul is kimondva – megbélyegző láttelet.

Noha az éles, aforisztikus tömörítésnek remek négysorosok formájában igézetes példái is vannak – az egyik legmegejtőbb a szürrealista fogantatású *Vödör*: „Magányos ló tanyája / tőzsde udvarán / hol út a társa árnya / nyár a szemfödél” –, a hosszabb lélegzetű költemény a maszkos önmegmutatást illetően szintén a kezére játszik.

Szó sincs arról, hogy a Kondor Béla emlékének ajánlott *Vigyázz helyettben* egy csöppet is a képzőművészeknek és költőknek egyként kiváló kortárs alkotó versmodorához igazodnék – Kondor „versfurcsaságait” a csaknem mindig a megváltás ígézetében (Pilinszky!) készült vallomás oldja –, de a *sorsképletet* fölmutató eleven konoksága („a rád tapadó fény kipufogói állják körbe utad”) nagyon is a *késes angyallal* azonos világképet vizionál. Van-e kiút ama kelepceből, „hol bezabált gyöngysoron éled a zsír”? „lám könnyedén meggyőződhetsz / e köznapok értékéről / ÁLLJ MEG A TÚLOLDALON / fekete másod már nem éri ütésük / negatív mozdulatokból / emberpofájú bábuk bólogatása / ad helyet új mosolyodnak / és nem tilalom / csak a tükröződésed őriz.”

Gosztola avval, hogy kimondta a börtönrácsnál is szorítóbb én-valóságot (*Bekötöttet az elménk*), a helyzetből következő hátrányt előnnyé változtatja. Akár négy évtizedre is visszanyúló avantgárd lírája – a világot, a szerelmet s a szépséget egyként megjelenítő *szómágia* – attól hiteles, hogy a „rá száradt sorsot” Isten adományaként értékeli. Ady hiányába fogódzva – nagy verse, az *Üzenet* 1972 májusában íródott –, és a fölszabadító ének büverejében.

A három hangon megszólaló érzékeny dramolett (*Improvizációk pusztuló világom roncsaiból*), mintegy arspoetica-szerű kinyilatkoztatással, a „csend lugasát” megboldító, átszövő ítélezéssel – „AMI NEM IGAZ / MIND / BENNÜNK

LETT HAZUGGÁ” – a bartóki ihletésű poémát (a kivételes szavak, kivételes sorok, kivételes versmondatok össz-zenéjét) igazi *létv*ersnek rögzíti. Amelyben a mindent elsőprő szerelem hozza a föloldozást. Emígy: „fekete éjfél ég a napban / fekete már a levegő / fekete torkunk / mocskos úton / futva ordít / pihenő – ! – / falasincs házon / tépett béka / gennyes vére rám csorog / fekete csillag / szúrja torkom / megfojt rólad álmodok.”

A *szépség kutatása* – ahogyan a másik album címe jelzi –, könyörtelen időben s könyörtelen körülmények között? Igen. Szavakkal és exkluzív – a lét homályát a test örömtáncával fölszabadító – vonalhálókka. Miként Gosztola számára a vers – mert korunk gulagokkal korbácsolt – a félig-meddig gúzsba kötött elme kitörési kísérlete volt, a rajz és a festmény a szellem szinte fogható érzéki kitérülése. A „szimbolikus-metaforikus képi nyelvezet” (Wehner Tibor) – a szürrealista látomások expresszív vivőerejével – olyan technikán messze túlmutató fogás, amely *tér- és elmekitöltő* gesztusaival a sosem megvalósítható *egészet* célozza.

Ebben az egyszerre kutató és önboncoló fázisban az egyvonalas, ám mégsem didergő rajznak éppoly helye – az értékvonulatban betöltött helye – van, mint a bonyolult térhálót (végső soron valahol a test érhálózatának imitációját) megtestesítő festményeknek. Amidőn a művészre az organikus lét (a szépség alfája és ómegája) rázuhan, fokról fokra úgy válik világossá vonalsűrítő játéknak megannyi rétege.

Formavariációknak is mondhatnánk az egymásba kapcsolódó részegységek izgatón színes tereumát – I. *Csöndtestek – Tériidolok – Alakok*; II. *Nyitott terek – Eltérített erők*; III. *Zárt terek – P & V*; IV. *Más terek – Wanda Zaklatowska-triptichon*; V. *Zászlóvitézek – Hullámterek – Drapériák*; VI. *Jelenések terei*; VII. *Ars Amatoria – Koszmikus térben*; VIII. *Emberi terek – Arcok – Fejek – Figurák* –, ám ebben az önkifejezési kavalkádban a poétikus erők sokirányúak: a vonalat, a szerkezetet, a színkombinációt stb. a filozófia és a pszichológia, a jelenkor nyűge és a történelmi tapasztalat éppúgy meghatározza, mint a szellem invenciózus játéka.

Gosztola Gábor, a tevékeny, a magány burkában is szabadságkatedrálisokat építő *hős* mindvégig szabad maradt. Szabadon rajzoló-festő és szabadon gondolkodó. Sosem hódolt be a divatoknak, és a politika mézesmadzagját is mindvégig elkerülte. Viszont életre-halálra ugyanazt az arkánomot íratta föl a Teremtővel: az etikus cselekvést ugyancsak segítő és a forrongó személyiséget mindenkor igaz útra vezérlő *szabadságpirulát*.

Novotny Tihamér tollából kitűnő életrajzi interjú („*Semmit nem kényszerítettem ki az élettől*”) magyarázza: miként, hogyan, mennyi nehézség árán és mily tobzóddal örömmel épült, lombosodott az életmű. Gosztola művelődéstörténeti adalékok sorozatának is beillő vallomása egy törhetetlen, a maga igazában mindig bízó személyiség hű tükre.

Jó, ha tudjuk, egész életében nemcsak a szépség kutatása foglalkoztatta, hanem a szépség láthatóvá tétele, fölemelése is. Mert sikerrel – boldog ember.

Szakolczay Lajos